Formáli ritstjóra

Þegar kallað var eftir greinum í þennan árgang *Orðs og tungu* var efnið ekki takmarkað við neitt sérstakt þema. Höfundar innsends efnis höfðu því nokkuð frjálsar hendur, svo framarlega sem viðfangsefnið félli að þeim fræðasviðum sem tímaritið sinnir. Allmörg handrit bárust.

Í heftinu eru að þessu sinni sjö fræðigreinar, um íslenska orða- og nafnaforðann, beygingar, orðmyndun og merkingu og um viðhorf málnotenda. Auk þess birtist hér einn ritdómur og ein grein í þeim þætti tímaritsins sem ber yfirskriftina Málfregnir.

Helgi Skúli Kjartansson fjallar um merkingu og merkingarþróun orðsins *sproti* og rökstyður að í fornu máli hafi orðið einkum verið haft um teinunga lauftrjáa sem hefðu verið stýfð. Í greininni er litið til orðsins *sprotu* og samsetninga með *-sproti* í margs kyns textategundum frá ýmsum skeiðum málsögunnar.

Í grein **Katrínar Axelsdóttur** um nafnið *Þórarinn* í þágufalli segir frá því að auk hinnar hefðbundnu þágufallsmyndar, *Þórarni*, séu aðrar fjórar myndir þekktar. Rannsókn Katrínar leiddi í ljós heimildir um myndina *Þórarinum* frá um 1700, *Þórarin* frá síðari hluta 18. aldar, *Þórarini* frá því um eða eftir miðja 19. öld og *Þórarininum* frá 20. öld.

Kendra Willson fjallar um tökuorðið *atóm* og margs konar orð með það að forlið. Hún nálgast viðfangsefnið sérstaklega í ljósi andrúmsloftsins upp úr síðari heimsstyrjöld þegar kalda stríðið og móðernisminn í ljóðlist setti mark sitt á pólitík og menningu. Kendra sýnir m.a. hvernig merkingarvísunin í *atóm*-samsetningum er frábrugðin því sem tíðkast varðandi nýyrðið og samheitið *frumeind*.

Margrét Jónsdóttir greinir frá rannsókn sinni á sagnorðum með viðskeytið *-na* sem jafnframt hafa fengið viðskeytið *-st*. Margrét sýnir fjölda dæma úr ýmsum heimildum um slíkar sagnir og þróun þeirra (t.d. *brotnast*, *hlýðnast*, *meyrnast*, *molnast*, *þreknast*) og skýrir

stöðu viðskeytanna tveggja með tilliti til orðmyndunar, merkingar og notkunar.

Í annarri grein **Margrétar Jónsdóttur** segir frá orðinu *kýrskýr* sem hefur vissa sérstöðu í orðaforðanum bæði orðmyndunar- og merkingarlega. Orðið merkir ýmist 'heimskur' (eldri merkingin) eða '(afar/mjög) skýr/greinilegur/greinargóður' (yngri merkingin).

Matteo Tarsi segir frá myndun og sögu orðsins *lögregla*. Hann færir rök fyrir því að orðasambandið að *halda uppi lögum og reglu* liggi þar til grundvallar og rekur orðið til Konráðs Gíslasonar. Matteo lýsir þróuninni hvað varðar orðmyndun og merkingu og setur hana meðal annars í samhengi við tökuorðið *pólítí*. Hann rökstyður að orðið *lög-reglumaður* hafi verið stýtt í *lögregla* og að síðar hafi *lögregla* einnig fengið merkinguna 'lögreglustofnun'.

Grein **Stefanie Bade** fjallar um rannsókn sem hún gerði á viðhorfum Íslendinga til þeirra sem tala íslensku með erlendum hreim. Stefanie beitti hulinsprófi (e. *verbal guise technique*) til að finna viðhorf hinna íslensku þátttakenda. Rannsóknin leiddi margt forvitnilegt í ljós. Meðal annars benda niðurstöður hennar til þess að Íslendingar gefi fólki jákvæðari einkunnir fyrir persónueinkenni (t.d. *sjálfstæð*, *greind*, *aðlaðandi* o.fl.) ef þeir tengja hinn erlenda hreim þess við nálæg („vestræn“) lönd heldur en þegar hreimurinn er talinn tengjast Austur-Evrópu og Asíu.

Stefnt hefur verið að því að birta í *Orði og tungu* ritdóm um nýlega orðabók eða annað viðamikið orðfræðilegt eða málfræðilegt verkefni í hverjum árgangi eða því sem næst. Að þessu sinni skrifar **Helga Hilmsdóttir** ritdóm um *Íslenskt orðanet* Jóns Hilmars Jónssonar sem var opnað á vefnum á síðari hluta árs 2016. Eins og Helga segir í ritdómnum er hér um að ræða margþætt verk með ógrynni upplýsinga um orðasambönd í íslensku og um íslenska málnotkun.

Frá og með 18. árgangi var tekinn upp sérstakur þáttur, Málfregnir, aftast í tímaritinu sem ætlaður er styttri greinum um hagnýtta íslenska málfræði. **Ágústa Þorbergsdóttir** segir í þessu hefti frá ritröðinni Íð-orðarit Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Ágústa hefur stýrt ritröðinni frá upphafi og átt samvinnu við höfunda og ritstjóra úr röðum fræðimanna í viðkomandi sérgreinum. Íðorðaritin eru í senn prentuð og aðgengileg á vefnum. Fram kemur í grein Ágústu að háskólanemar séu helsti markhópur þeirra íðorðarita sem komin eru út í ritröðinni.

Þeim áfanga var náð 2017 að allir árgangar *Orðs og tungu* frá upphafi eru nú aðgengilegir á *Tímarit.is*, vef Landsbókasafns Íslands –

Háskólabókasafns. Ef slegið er inn „Orð og tunga“ í leitarglugga á *Tímarit.is* birtast umsvifalaust tenglar sem vísa á rafrænar gerðir allra útgefinna árganga tímaritsins. Einnig er einfalt að slá inn t.d. streng á borð við „Orð og tunga 2017“ í því skyni að finna tengil á það tiltekna hefti, þ.e. nr. 19 (2017). Leit má þrengja enn frekar ef vill; t.a.m. mætti slá inn strenginn „Haraldur Bernharðsson 2017“ og er þá komin tenging beint í grein höfundarins í árganginum 2017. Þessi árgangur, nr. 20 (2018), kemur út á prenti jafnframt því sem hann verður aðgengilegur á *Tímarit.is*.

Greinum á ensku fylgir útdráttur á íslensku og greinum á íslensku fylgir útdráttur á ensku í hinu útgefna hefti en á vefsíðu tímaritsins, undir *arnastofnun.is*, má finna útdrætti allra greina á bæði íslensku og ensku.

Ég þakka höfundum greina í þessum árgangi fyrir samstarfið og ekki síður þeim ónefndu ritrýnum sem tóku að sér að meta aðsendar greinar. Þá þakka ég ráðgefandi ritstjórn tímaritsins, yfirlesara enskra útdrátta og prófarkalesara. Bessi Aðalsteinsson fær bestu þakkir fyrir að annast enn sem fyrr umbrot og samskipti við prentsmiðju og kápuhönnuð. Þetta er fjórði og síðasti árgangurinn sem ég ritstýri (2015–2018) og vil ég hér með þakka lesendum og samstarfsmönnum fyrir viðtökur og samskiptin. Helga Hilmisdóttir verður ritstjóri *Orðs og tungu* frá og með næsta árgangi.

Ari Páll Kristinsson